

Εκπαίδευση ενηλίκων εν μέσω πανδημίας: εφαρμογές, προκλήσεις, και προτάσεις

Μπασιά Χρυσοθέα

Εκπαιδευτικός, Εξ αποστάσεως υπηρεσίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, Διεθνολόγος
chrybass@yahoo.com

Περίληψη

Το άρθρο αυτό μελετά ένα σύγχρονο ζήτημα το οποίο απασχολεί ένα μεγάλο ποσοστό ερευνητών και επαγγελματιών της εκπαίδευσης και αφορά το πως και το εάν μπορεί να πετύχει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση των ενηλίκων την περίοδο της πανδημίας. Από τη μελέτη άρθρων του τελευταίου έτους τα οποία εξειδικεύονται στην εκπαίδευση ενηλίκων στην περίοδο της υγειονομικής κρίσης, συμπεραίνεται πως τα εμπόδια είναι πολλά, αλλά εξίσου πολλές είναι και οι ευκαιρίες. Τα εμπόδια είναι πρακτικά, και συμπεριλαμβάνουν την δυσκολία χρήσης των εργαλείων της πληροφορικής από τους ενήλικες σε σχέση με τα παιδιά, την εξάρτηση από τον εξοπλισμό, καθώς και το ότι η διδασκαλία δια ζώσης δεν μεταφέρεται απευθείας χωρίς αλλαγές στον ψηφιακό χώρο. Επίσης, αφορά το ότι οι ενήλικες θεωρούν λιγότερο αποδοτική την εξ αποστάσεως διδασκαλία και έχουν επηρεαστεί από την πανδημία σε ψυχολογικό και όχι μόνο επίπεδο.

Λέξεις κλειδιά: εκπαίδευση ενηλίκων, ΔΒΜ, πανδημία, τηλεεκπαίδευση

Εισαγωγή

Από τον Μάρτιο του 2020 και για ένα έτος, η Ελλάδα και όλος ο πλανήτης, έχουν κηρυχθεί σε κατάσταση πανδημίας. Η πανδημία προκλήθηκε από τον ιό SARS-Cov-19 (εφεξής covid), ο οποίος είναι ιός που προσβάλλει το αναπνευστικό και, ως εκ τούτου, είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος για άτομα τα οποία είναι χρόνια νοσούντες, ιδίως από πνευμονοπάθειες, αλλά και για τους ηλικιωμένους. Μάλιστα, λόγω της μεγάλης μολυσματικότητας του ιού, παρουσιάζεται μεγάλος ρυθμός μετάδοσης και, ως αποτέλεσμα, αυξάνεται σημαντικά η θνησιμότητα των ευπαθών ομάδων. (Valencia, 2020).

Στα πλαίσια της προσπάθειας της διαχείρισης της πανδημίας, το ελληνικό κράτος, έχει επενδύσει στην εφαρμογή στρατηγικών για την μείωση της έκθεσης των πολιτών στον ιό και, όσο το δυνατόν, στον περιορισμό της εξάρσης της πανδημίας, επιβάλλοντας καραντίνα. Η καραντίνα, πέραν της απαγόρευσης των μετακινήσεων από μία περιοχή στην άλλη, συμπεριλαμβάνει το μέτρο της παύσης της λειτουργίας των καταστημάτων εστίασης, εμπορίας ειδών τα οποία δεν είναι πρώτης ανάγκης, καθώς και την διακοπή της δια ζώσης διαδικασίας (Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, 2021).

Η τηλεεκπαίδευση αποτελεί την πρώτη και προφανή λύση για τους εκπαιδευτικούς. Η στρατηγική που εφαρμόστηκε από την επίσημη πολιτεία αφορούσε, δε, το να διακοπεί η δια ζώσης διδασκαλία σε συγκεκριμένες βαθμίδες εκπαίδευσης (Β' βαθμια) ενώ, σε περιόδους μείωσης των κρουσμάτων, να λειτουργούν τουλάχιστον οι μονάδες ειδικής αγωγής και η Α' βαθμια. Το δίλημμα, όμως, για πολλούς εκπαιδευτικούς, το οποίο προέκυψε, αφορά την εκπαίδευση ενηλίκων, τυπική και μη τυπική. Παρότι οι μαθητές νεαρής ηλικίας είναι περισσότερο πιθανό να μπορούν να χρησιμοποιήσουν με επιτυχία τα ψηφιακά εργαλεία τα οποία απαιτούνται για τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες τηλεεκπαίδευσης, αυτό δεν είναι εξίσου αυταπόδεικτο για τους ενήλικες (Karalis & Raïkou, 2020).

Στο άρθρο αυτό, λοιπόν, εξετάζονται με τη μέθοδο της κριτικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης, οι βασικές διαστάσεις που αφορούν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που προκύπτουν για τον σύγχρονο εκπαιδευτικό. Επίσης, το άρθρο επικεντρώνεται και στις εφαρμογές των

τεχνολογιών της πληροφόρησης για να εξεταστούν πιθανές λύσεις για την άρση των εμποδίων στην πρόσβαση που εντοπίζονται για συγκεκριμένες ομάδες εκπαιδευομένων.

Εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εφεξής ΕΑΕ) συνιστά μία σημαντική διάσταση για την εκπαίδευση γενικότερα, λόγω του ότι ανταποκρίνεται στις διάφορες και σύνθετες ανάγκες εκπαιδευομένων οι οποίοι έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και επιδιώξεις από την συμμετοχή τους σε αυτή. Ιδίως για τους ενήλικες, τα προβλήματα και οι προκλήσεις είναι πολλαπλάσια, αφού η πλειονότητα αυτών διαθέτει υποχρεώσεις στην καθημερινότητά τους, όπως την εργασία τους, οικογένειες και λοιπές ευθύνες. Συνεπώς, είναι απαραίτητο η εξ αποστάσεως εκπαίδευση να είναι ευέλικτη, να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των συμμετεχόντων / των εκπαιδευομένων και να προσαρμόζεται στις συνθήκες που επικρατούν στην κοινωνία (Brown, 2001).

Επιπλέον, η ΕΑΕ συνιστά μία μορφή μη τυπικής εκπαίδευσης, ή και την τυπική εκπαίδευση, υπό την έννοια του ότι παρέχεται σε ένα πλαίσιο το οποίο είναι οργανωμένο και μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση ενός πιστοποιητικού ή ενός πτυχίου για τον συμμετέχοντα. Επίσης, μπορεί να εντάσσεται στο τυπικό πλαίσιο του Υπουργείου Παιδείας, άρα, να συνιστά μορφή τυπικής εκπαίδευσης. Γενικά, εντάσσεται στο πλαίσιο της Δια Βίου Μάθησης (εφεξής ΔΒΜ) η οποία, σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου 3879/2010 (Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως [ΦΕΚ] 163 της 21ης Σεπτεμβρίου 2010), συμπεριλαμβάνει: «όλες [τις] μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων [...] που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργού συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη».

Σύμφωνα με τους Vilkonis, Bakanoviene & Turskienė (2013), η ΕΑΕ είναι ένα εξελισσόμενο πεδίο και η ζήτηση για τη μη τυπική εκπαίδευση είναι αυξημένη διότι πολλοί επαγγελματίες κατανοούν τη σημασία της διαρκούς ανάπτυξης των προσόντων τους. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΑΕ χαρακτηρίζεται από το γεγονός πως είναι μία σύγχρονη πρακτική που είναι πιο ευέλικτη και, άρα, προτιμάται από τα άτομα τα οποία είναι ιδιαίτερα πολυάσχολα. Επίσης, συνιστά μία ευκαιρία για συμμετοχή των προσώπων με πολλές υποχρεώσεις στη ΔΒΜ, αφού μπορεί να είναι εξατομικευμένη, όπως και η εκπαίδευση να λαμβάνει χώρα στον ελεύθερο χρόνο του ατόμου. Επιπροσθέτως, επιτρέπει στο άτομο, πέραν της απόκτησης νέων γνώσεων στο πεδίο που καλύπτει η ύλη της ΕΑΕ, να αναπτύσσει τις δεξιότητές του στη χρήση των ΤΠΕ.

Σύμφωνα με τους Ferago et al. (2020), στην Ιταλία, ένας μεγάλος αριθμός μαθητών κάθε ηλικίας υποχρεώθηκε να υιοθετήσει καινοτόμες μεθόδους για την επιμόρφωση και την εκπαίδευσή τους. Αυτές αφορούσαν τη χρήση λογισμικού όπως είναι το “Zoom”, το “Microsoft TEAMS” καθώς και το “Skype” αλλά και να προσαρμόσουν το χρόνο τους προκειμένου να κατορθώσουν να μην διακόψουν την εκπαίδευσή τους αλλά, παράλληλα, να παραμείνουν ασφαλείς από τον ιό covid. Η κατάσταση αυτή αποτελεί μία νέα πραγματικότητα και για τους εκπαιδευτικούς και για τους μαθητές, αλλά και μία ευκαιρία για την ανάπτυξη νέων τεχνικών για την βελτίωση της διδασκαλίας με ψηφιακά μέσα. Σημειώνεται, ωστόσο, πως η έρευνα αυτή αφορά εφήβους (13-19 ετών) και, συνεπώς, οι διαστάσεις της ΕΑΕ που αναφέρονται δεν έχουν, απαραίτητα, άμεση εφαρμογή στην έρευνα αυτή.

Ωστόσο, οι ερευνητές τονίζουν πως η ΕΑΕ ήταν μία μορφή εκπαίδευσης η οποία είχε αποκτήσει οπαδούς και πριν την πανδημία. Ως μέθοδος μπορεί να περιλαμβάνει την σύγχρονη ή την ασύγχρονη εκπαίδευση, ενώ οι συμμετέχοντες μπορούν να καθορίσουν το πως θα παρακολουθήσουν τα μαθήματα. Η χρήση των ηλεκτρονικών πλατφορμών είναι ιδιαίτερα σημαντική διότι αποτελεί το κύριο μέσο για την επίτευξη της επικοινωνίας, το οποίο, μάλιστα, χρησιμοποιείται σε όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας: από την

παρουσίαση της ύλης στην υλοποίηση των εργασιών, και από την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων μέχρι την αξιολόγηση (Ferraro, et al., 2020).

Παρά τα σημαντικά της οφέλη για τον εκπαιδευτικό και τον εκπαιδευόμενο, η ΕΑΕ έχει και ορισμένους περιορισμούς, ιδίως σε ό,τι αφορά το ποιος αποκτά την πρόσβαση στις υπηρεσίες της και το πως οργανώνεται. Γενικότερα, η μεγαλύτερη πρόκληση στην περίπτωση των ενηλίκων, είναι το να διατηρήσει ο εκπαιδευτικός την προσοχή των εκπαιδευόμενων, όπως και το να βεβαιωθεί πως όλα τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα στην εκπαιδευτική διαδικασία (Wlodkowski & Ginsberg, 2017). Διαπιστώνεται, όμως, πως υπάρχουν και εμπόδια τα οποία σχετίζονται με την οικονομική κατάσταση και τα ατομικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, με τις μειονότητες να μην μπορούν να απολαύσουν το δικαίωμα στην ισότιμη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία. Από την άλλη, η απόκτηση δεξιοτήτων στα πλαίσια της ΔΒΜ αποτελεί και μία λύση στο πρόβλημα των διακρίσεων και στην έλλειψη επαγγελματικών προσόντων για τα άτομα τα οποία ανήκουν σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες (Robinson, 2008).

Μεθοδολογία της έρευνας

Έχοντας αναφερθεί, συνοπτικά, στο τι αφορά η ΕΑΕ των ενηλίκων, στο σημείο αυτό, αναλύεται η εφαρμογή των μεθόδων ΕΑΕ στην παρούσα περίοδο της υγειονομικής κρίσης που προκάλεσε η νόσος covid. Για το σκοπό αυτό, αναλύονται $n=10$ άρθρα από τη διεθνή βιβλιογραφία τα οποία προσεγγίζουν διάφορα ζητήματα τα οποία σχετίζονται, ειδικά, με την ΕΑΕ και την εκπαίδευση των ενηλίκων. Τα άρθρα αυτά ομαδοποιούνται ανάλογα με το βασικό σημείο στο οποίο επικεντρώνονται και ανάλογα με το εάν εξετάζουν εφαρμογές, προκλήσεις/ευκαιρίες ή προτάσεις βελτίωσης της κατάστασης. Στόχος είναι, τελικά, να εξαχθούν γενικά συμπεράσματα για την ΕΑΕ ενηλίκων στην περίοδο του covid με βάση τη διεθνή εμπειρία.

Η συλλογή αυτού του υλικού έγινε με τη χρήση πλατφορμών όπως το Scopus, το Google Scholar, και η ιστοσελίδα της Elsevier. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν ως λέξεις κλειδιά (keywords), οι όροι “distance education, covid, pandemic, adults” και επιλέχθηκε ως έτος αναφοράς το 2021 και το 2020. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίστηκε πως το υλικό θα ήταν κατάλληλο για την έρευνα. Τα βήματα τα οποία ακολουθήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων και την επεξεργασία αυτών αφορούσαν:

1. Την μελέτη μίας πληθώρας άρθρων ($n=72$), για τα οποία μελετήθηκαν μόνο οι περιλήψεις, προκειμένου να αποκλειστούν μελέτες των οποίων ο σκοπός αποκλίνει από αυτόν του παρόντος άρθρου (π.χ. μελέτες για την οικονομία ή την υγεία).
2. Την επιλογή $n=32$ από αυτά τα άρθρα, τα οποία μελετήθηκαν στο σύνολό τους και τα οποία επιλέχθηκαν με κριτήριο το αν βασίζονταν ή όχι σε κάποια συγκεκριμένη έρευνα και αν αναφερόταν, ειδικά, στην ΕΑΕ.
3. Την τελική επιλογή $n=10$ άρθρων, τα οποία πληρούσαν όλα τα κριτήρια της έρευνας, εξετάζοντας, δηλαδή, το κύρος του μέσου στο οποίο είχαν δημοσιευθεί τα επιλεγθέντα άρθρα και μελέτες, τον αριθμό ετεροαναφορών και το κατά πόσο τα ερευνητικά τους ερωτήματα ταυτίζονται με το σκοπό της παρούσας μελέτης.

Επισκόπηση της βιβλιογραφίας

Εφαρμογές, μέσα και πρακτικές διδασκαλίας

Πρώτον, εξετάζεται το άρθρο των Rad et al. (2021), το οποίο αναφέρει πως, η βασική πρόκληση στον τομέα της εκπαίδευσης των ενηλίκων, ιδίως στην Γ' βάρθμια εκπαίδευση, αφορούσε την ανάγκη άμεσης μεταφοράς της διδασκαλίας από την αίθουσα διδασκαλίας στον ψηφιακό χώρο. Για τους σπουδαστές σε πανεπιστήμια, όπως και τους καθηγητές αυτών, αυτό μεταφράστηκε σε μία ξαφνική αλλαγή στον τρόπο παρακολούθησης και στον τρόπο με τον οποίο μεταδίδονται οι γνώσεις από τον εκπαιδευτικό στον εκπαιδευόμενο και αντίστροφα. Επιπλέον, μία βασική πρόκληση και ανησυχία των εκπαιδευτικών, αφορούσε το

εάν η διδασκαλία θα είναι το ίδιο αποδοτική εντός και εκτός του οργανωμένου περιβάλλοντος του πανεπιστημίου.

Τα κύρια μέσα τα οποία κρίνονται απαραίτητα για να υπάρξει εκπαίδευση ενηλίκων, σύμφωνα με την έρευνα των Rad et al. (2021), και να γίνει η μετάβαση από το «φυσικό» στον ψηφιακό χώρο είναι: α) οι ψηφιακές πλατφόρμες που αξιοποιούνται για την ΕΑΕ ενηλίκων την τελευταία πενταετία σε ένα μεγάλο αριθμό ιδρυμάτων, β) συστήματα πληροφόρησης (Information Technologies, εφεξής IT), τα οποία αξιοποιούνται σε όλες τις φάσεις της διδασκαλίας και συμπεριλαμβάνουν την προετοιμασία του μαθήματος από τον εκπαιδευτικό, γ) μία διάλεξη (σύγχρονη ή ασύγχρονη) η οποία θα βασίζεται σε ένα συγκεκριμένο πλάνο διδασκαλίας με στόχο την κάλυψη της ύλης, δ) μεθόδους αξιολόγησης, οι οποίες, μάλιστα, θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένες ώστε να εξυπηρετούν στην απλοποίηση της διαδικασίας, καθώς και, ε) εποπτικά μέσα, όπως μία παρουσίαση με διαφάνειες. Τα μέσα αυτά κρίνονται ως απαραίτητα για την υλοποίηση των στόχων του εκπαιδευτικού.

Στη συνέχεια, σημειώνονται τα ευρήματα της έρευνας των Hodges., Kerch & Fowler, (2020), αναφορικά με τις διαφορετικές εφαρμογές της ΕΑΕ, εστιάζοντας στο παράδειγμα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Οι ερευνητές εκτιμούν πως η πανδημία έχει οδηγήσει σε μία αναπόφευκτη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ). Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΑΕ εφαρμόζεται και ως ένα σύστημα παροχής υποστήριξης στην κοινότητα ευρέως. Οι εκπαιδευτικοί, έτσι, δεν ασκούν μόνο το ρόλο της μετάδοσης των γνώσεων αλλά παρέχουν και ψυχολογική υποστήριξη, ενώ συνδράμουν στην επίτευξη των κοινωνικών στόχων του κράτους.

Αυτό συμβαίνει διότι, μέσω της διδασκαλίας, ανταλλάσσονται απόψεις, μειώνεται το στρες και οι εκπαιδευτικοί όσο και οι ομάδες των μαθητών τους, δημιουργούν προσαρμοσμένες στρατηγικές μάθησης και διαχείρισης της πανδημίας. Έτσι, υπάρχει μία δυνατότητα και μία ευκαιρία ανάδειξης μεθόδων για την δημιουργία σχέσεων μεταξύ της οικογένειας, του σχολείου και του πανεπιστημίου, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται ο εκπαιδευτικός (Hodges, Kerch & Fowler, 2020).

Προκλήσεις και ευκαιρίες

Εξετάζοντας, αρχικά, τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες τις οποίες ενέχει η πανδημία και η εφαρμογή των μεθόδων της ΕΑΕ για τους ενήλικες, μελετάται το άρθρο των Al-Balas, et al. (2020), οι οποίοι μελέτησαν τις απόψεις και στάσεις ενός δείγματος 652 φοιτητών σε επαγγέλματα του τομέα της υγείας στην Ιορδανία. Στόχος τους ήταν να αναδείξουν το ποιες είναι οι κύριες προκλήσεις που διακρίνει το δείγμα αυτό για την ΕΑΕ καθώς και το ποιες ευκαιρίες εντοπίζονται για την διατήρηση ενός συστήματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης των σπουδαστών στα επαγγέλματα της υγείας.

Από την έρευνα των Al-Balas et al. (2020) συμπεραίνεται πως 40,2% αυτών συμμετείχαν σε πρόγραμμα ΕΑΕ στον τομέα τους πριν ή κατά την πανδημία, ενώ ένα 22,9% διέθετε πρότερη εμπειρία συμμετοχής σε αντίστοιχα προγράμματα. Από αυτούς, ένα 35,9% απέκτησε πρόσβαση μέσω smartphone (έξυπνου τηλεφώνου), που ήταν και το δημοφιλέστερο μέσο πρόσβασης σε υπηρεσίες τηλεεκπαίδευσης, ενώ 49,6% συνδέονταν με πολλές συσκευές. Ένα 55,9% του δείγματος θεώρησε πως απολαμβάνει την ΕΑΕ αφού α) εξοικονομούν χρόνο, β) είναι πιο ευέλικτη, γ) βελτιώνεται η επικοινωνία με το διδάσκοντα. Μόλις 5% θεώρησε πως δεν επωφελείται από την ΕΑΕ. Οι κύριες προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι συμμετέχοντες αφορούσαν, όμως, για το 48,3% την κακή ποιότητα της διδασκαλίας, για το 62,1% την έλλειψη αλληλεπίδρασης με το διδάσκοντα, και για το 69,1% την κακή ποιότητα της σύνδεσης.

Παράλληλα, η Presti (2020) προσεγγίζει το περίπλοκο ζήτημα της διδασκαλίας των ξένων γλωσσών και της πιστοποίησης γνώσεων αυτών την περίοδο της πανδημίας. Η ερευνήτρια εξηγεί πως, όπως και σε όλες τις μορφές εκπαίδευσης, έτσι και στη διδασκαλία των ξένων

γλωσσών απαιτήθηκε η προσαρμογή του διδακτικού υλικού ώστε να μπορεί να γίνει διδασκαλία με ψηφιακά εργαλεία. Οι ενήλικες, όμως, τείνουν να ενδιαφέρονται κατά βάση για την λήψη της πιστοποίησης και όχι για την ίδια την διδασκαλία. Ακόμη, οι εκπαιδευτικοί έρχονται αντιμέτωποι με ερωτήματα όπως το αν η ποιότητα της διδασκαλίας θα μείνει το ίδιο υψηλή την περίοδο της πανδημίας, το ποιες διδακτικές δραστηριότητες μπορούν να είναι οι πλέον αποτελεσματικές για τους ενήλικες όπως και το ποια είναι τα θετικά και τα αρνητικά της ΕΑΕ ενηλίκων εν μέσω πανδημίας.

Συνολικά, τα συμπεράσματα που εξάγει από την έρευνά της η Presti (2020) είναι πως, παρά τις δυσκολίες της ΕΑΕ, οι εκπαιδευόμενοι είναι σε θέση να βελτιώσουν την επίδοσή τους μέχρι και κατά 50% με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων. Η βελτίωση αυτή αποδίδεται στο γεγονός πως, στην σχολική τάξη, δεν παρέχεται συνήθως πρόσθετο διδακτικό υλικό, ενώ, με τη χρήση ψηφιακής πλατφόρμας, ο διαμοιρασμός αυτού είναι μια απλούστερη διαδικασία. Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευόμενοι κατανοούν καλύτερα τη γραμματική και το συντακτικό, ενώ συμμετέχουν και με μεγαλύτερη προθυμία σε προφορικές και γραπτές δοκιμασίες. Στα αρνητικά, όμως, συγκαταλέγεται το ότι, στα μαθήματα μέσω skype, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ολοκληρωθούν οι ασκήσεις του βιβλίου.

Στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών επικεντρώνεται και η Fetsan (2020), η οποία εξηγεί πως πολλές από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί διεθνώς οφείλονται και στην πίεση που ασκείται στο μέσο πολίτη λόγω της πανδημίας και της καραντίνας. Η συγγραφέας τονίζει πως το βασικό πλεονέκτημα της ΕΑΕ, όμως, είναι η ασφάλεια που παρέχει στους συμμετέχοντες σε εκπαιδευτικά προγράμματα, όπως και το ότι είναι η μόνη μέθοδος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε μία ευπαθή ομάδα.

Επίσης, συνιστά μία ευκαιρία για να προετοιμαστεί ευρύτερα το σύστημα για να εξελιχθούν οι εκπαιδευτικές μέθοδοι σε παγκόσμιο επίπεδο. Ελλείπει προστατευτικών μέτρων για τους δασκάλους και τους μαθητές, και ενώ ακόμη δεν υπάρχουν ενδείξεις για το πότε θα τελειώσει η πανδημία, η ΕΑΕ είναι μονόδρομος. Όμως, το ότι οι φορείς εξαναγκάστηκαν στην προσαρμογή αποτελεί και θετικό αποτέλεσμα, αφού η μεταρρύθμιση λαμβάνει χώρα ραγδαία και ολοένα και περισσότερα κράτη ανακαλύπτουν μεθόδους βέλτιστης οργάνωσης του εκπαιδευτικού τους συστήματος και επίλυσης των χρόνιων ζητημάτων τα οποία, για καιρό, παρέμεναν άλυτα (Fetsan, 2020).

Στην ίδια θεματική τοποθετείται και το άρθρο της Mouchantaf (2020), που αναλύει την στάση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν ξένες γλώσσες στο Λίβανο. Το δείγμα της ερευνήτριας ήταν $n=50$ καθηγητές, εκ των οποίων, το 60% δήλωσε πως βιώνουν σημαντικές τεχνικές δυσκολίες στο μάθημά τους. Επίσης, το 50% εξέφρασε αμφιβολίες για την διαφάνεια και την ποιότητα του μαθήματος, ιδίως λόγω του ότι χρησιμοποιούνται ψηφιακά μέσα για την εκπαίδευση. Ταυτόχρονα, το 30% απέδωσε ένα σημαντικό αριθμό προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι και οι συνάδελφοί τους στην έλλειψη εκπαίδευσης.

Η περίπτωση της Ελλάδας

Μελετώντας το παράδειγμα της Ελλάδας και, πιο συγκεκριμένα, των φοιτητών του Πανεπιστημίου Πατρών, οι Karalis & Raïkou (2020), εστίασαν στο ποιες επιπτώσεις έχει η εξ αποστάσεως διδασκαλία σε αυτή την κατηγορία εκπαιδευόμενων. Τα ευρήματά τους αφορούν το ότι, στην πρώτη φάση της πανδημίας, το 77,7% είχε αρνητικά συναισθήματα, ενώ, έπειτα από ένα εξάμηνο (ακαδημαϊκό), το ποσοστό αυτό μειώθηκε σε 46,6%. Επίσης, μόλις ένα 8,7% είχε, αρχικά, θετικά συναισθήματα, ενώ, έπειτα, το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 37,9%. Αναφορικά με τους φοιτητές με ανάμεικτα συναισθήματα, ήταν, αρχικά, το 13,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα, και το 15,5% αργότερα. Ως εκ τούτου, παρατηρείται μία τάση βελτίωσης των στάσεών τους.

Οι λόγοι για τους οποίους εκφράστηκαν αυτά τα συναισθήματα φαίνεται να αφορούσαν, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό, το άγχος και τη δυσαρέσκεια των φοιτητών λόγω της διακοπής

της λειτουργίας του πανεπιστημίου. Το 90,3% αισθάνονταν απορία για το πως θα διεξαγόταν τα μαθήματα, ενώ, ένα 90,3% των φοιτητών εξέφραζε, εξίσου, περιέργεια ως προς το πως θα διαμορφωνόταν η εκπαιδευτική διαδικασία και, άρα, ήταν κατά βάση ανοικτοί σε αυτή. Από την άλλη, όμως, πάνω από το 86,4% φοβόταν για την έκβαση των σπουδών τους ενώ σχεδόν ένα 68% αισθανόταν χαρά που δεν θα απαιτούνταν η παρουσία τους στους χώρους του πανεπιστημίου (Karalis & Raïkou, 2020). Από την έρευνα, έτσι, αυτή, προκύπτει, μεταξύ άλλων, το συμπέρασμα πως οι ενήλικες απαιτούν διαφορετική μορφή ενθάρρυνσης και έχουν σύνθετες ανάγκες. Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εξετάζουν διαφορετικούς τρόπους διαχείρισης αυτών των αγωνιών τους και παρακίνησής τους να συμμετάσχουν στο μάθημα.

Στη συνέχεια, εξετάζονται οι θέσεις των Unger & Meiran (2020), σε σχέση με τις στάσεις των ενηλίκων απέναντι στην ΕΑΕ την περίοδο της πανδημίας. Οι ερευνητές τονίζουν πως, θεωρητικά, η ΕΑΕ των ενηλίκων έχει πολλές προοπτικές, ιδίως την περίοδο της πανδημίας. Πρακτικά, όμως, λιγότερο από το 50% των ενηλίκων διεθνώς θεωρούν πως η ΕΑΕ είναι εξίσου ή περισσότερο αποδοτική με τη δια ζώσης διδασκαλία. Αυτό συμβαίνει διότι, σύμφωνα με τους Unger & Meiran (2020), οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί περιορίζονται στη βιντεοσκόπηση των διαλέξεων και δεν δίνουν βάση στην πρακτική εφαρμογή των γνώσεων, στην αλληλεπίδραση και την αξιολόγηση.

Έτσι, η εμπειρία της ΕΑΕ γίνεται μία αρνητική εμπειρία ή, και ένα έργο με περιορισμένο αντίκτυπο για τους ενήλικες. Ταυτόχρονα, παρότι θα μπορούσε να είναι μία ευκαιρία για κοινωνικοποίηση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων της χρήσης των ηλεκτρονικών υπολογιστών, τελικά, οδηγεί στη μείωση των δυνατοτήτων για αλληλεπίδραση με τρίτους. Αυτό γίνεται ακόμη πιο έντονο για τους ενήλικες που διδάσκονται από το σπίτι με τη χρήση ασύγχρονης διδασκαλίας (Unger & Meiran, 2020). Τα συμπεράσματα αυτά κρίνονται ως ιδιαίτερα σημαντικά διότι συνοψίζουν τα κύρια λάθη και τα εμπόδια τα οποία αντιμετωπίζουν οι ενήλικες στην ΕΑΕ αυτών.

Προτάσεις

Μελετώντας περισσότερο γενικά τις ευρείες επιπτώσεις της μετάβασης από την φυσική τάξη στην ψηφιακή, οι Alexander et al. (2020), προτείνουν για τους εκπαιδευτικούς, ανεξαρτήτως της ηλικίας των εκπαιδευόμενων, ορισμένες λύσεις που θα οδηγήσουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που παρατηρούνται. Αυτές οι λύσεις εντάσσονται σε διαφορετικές κατηγορίες και μπορούν να προσαρμοστούν στο οικείο παράδειγμα της ΕΑΕ των ενηλίκων.

Έτσι, η πρώτη εξ αυτών, αφορά την αυτοαξιολόγηση από μέρους του εκπαιδευτικού, δηλαδή το να επικεντρώνονται οι ίδιοι στο γιατί έπραξαν με έναν τρόπο και στο ποιες είναι οι απόψεις τους επί συγκεκριμένων ζητημάτων. Η δεύτερη αφορά την προσέγγιση κάθε εκπαιδευόμενου ως ένα άτομο με διαφορετική προσωπικότητα και ανάγκες. Για την εφαρμογή της λύσης αυτής κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν υπόψη η κουλτούρα, τα χαρακτηριστικά, τα πιστεύω, τα θέλω και οι ανάγκες του εκπαιδευόμενου και όχι μόνο το ποια ύλη πρέπει να διδαχθεί και πως. Η τρίτη σχετίζεται με την εφαρμογή πρακτικών λύσεων για την διαχείριση της κατάστασης όπως α) το να αφιερώνει κάθε εκπαιδευτικός χρόνο στον εαυτό του για να μειωθούν τα επίπεδα στρες που βιώνει, β) το να συζητήσει κριτικά το τι αφορά η πανδημία και ποιες οι συνέπειές της και, γ) το να συμμετάσχει σε δράσεις σε επίπεδο κοινότητας και να προσφέρει κοινωνικό έργο. Με τον τρόπο αυτό, θα βελτιωθεί η κατάσταση γενικά και θα αυξηθεί η ικανοποίησή του από το έργο του (Alexander et al, 2020).

Ανάμεσα στις βασικότερες προτάσεις, τονίζονται και οι θέσεις της Mouchantaf (2020), η οποία επισημαίνει πως η κύρια λύση αφορά την εκπαίδευση των καθηγητών. Ειδικότερα, η ερευνητριά υπογράμμισε πως, ο covid, αποτελεί μία ευκαιρία για την εκμετάλλευση των διαθέσιμων πόρων και του διαθέσιμου χρόνου για την επίλυση των ζητημάτων αυτών. Το

πλέον σημαντικό είναι το να βελτιωθεί ο τρόπος, λοιπόν, με τον οποίο οι καθηγητές παρουσιάζουν την ύλη τους. Διαφορετικά, δεν υπάρχει ενδυνάμωση των φοιτητών, δεν επιτυγχάνονται οι εκπαιδευτικοί στόχοι και αποτυγχάνει η όλη εκπαιδευτική προσέγγιση.

Εξίσου σημαντικός στόχος είναι η άρση των εμποδίων που επηρεάζουν την πρόσβαση των εκπαιδευόμενων στις online υπηρεσίες παροχής ΕΑΕ (Mouchantaf, 2020). Γενικότερα, η πανδημία έχει αποδείξει πως γίνονται, σήμερα, άλλωστε ολοένα και πιο ορατά τα εμπόδια στην μάθηση τα οποία αντιμετωπίζουν οι μειονότητες, όπως είναι η αδυναμία εξεύρεσης των απαραίτητων μέσων για τη συμμετοχή στο μάθημα λόγω του κόστους του εξοπλισμού για τις οικονομικά ευπαθείς ομάδες. Επίσης, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας μπορεί να εμφανίζουν υψηλά επίπεδα ψηφιακού αναλφαριθμητισμού, ενώ οι μαθητές που ανήκουν σε εθνικές / γλωσσικές μειονότητες, μπορεί να αδυνατούν να παρακολουθήσουν το μάθημα με ισότιμο τρόπο και να παρουσιάζουν μειωμένη επίδοση λόγω της ύπαρξης εμποδίων στην ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο (Ramberg, 2021).

Έτσι, απαιτείται μία ευρύτερη αλλαγή του συστήματος για να αντιμετωπιστούν έγκαιρα και με κατάλληλα μέσα αυτά τα εμπόδια. Όπως τονίζει και ο Ramberg (2021), η κύρια προτεραιότητα για τους αρμόδιους φορείς και τους εκπαιδευτικούς θα πρέπει να είναι η εκπαίδευση για όλους. Διαφορετικά, θα παραμένουν τα εμπόδια στην πρόσβαση τα οποία, σε μελλοντικό χρόνο, τείνουν να εξελίσσονται και να αναπαράγονται στο κοινωνικό σύνολο. Μία πρόταση που διατυπώνεται και αφορά το σύνολο των εκπαιδευτικών είναι το να γίνονται ομάδες διδασκαλίας, οι οποίες θα χαρακτηρίζονται από την ετερογένεια, όπως και το να υπάρχει ενθάρρυνση της κοινωνικής προσφοράς για να επιλυθεί το πρόβλημα της έλλειψης μέσων για τη συμμετοχή όλων στην ψηφιακή κοινωνία και, συνεπακόλουθα, στην ΕΑΕ.

Συμπεράσματα

Η μελέτη αυτή επικεντρώθηκε στην ανάλυση των διαθέσιμων ακαδημαϊκών πηγών που εξειδικεύονται στην ΕΑΕ των ενηλίκων την περίοδο του covid. Από το σύνολο της έρευνας διακρίνεται η σημασία της ΕΑΕ των ενηλίκων όπως και το γεγονός πως οι προοπτικές για την ανάδειξή της ως μία ισότιμη εναλλακτική λύση για την παραδοσιακή διδασκαλία. Οι εφαρμογές και τα μέσα τα οποία αξιοποιεί είναι διαθέσιμα στο μέσο εκπαιδευτικό και εκπαιδευόμενο ενώ η χρήση αυτών μπορεί να συνδράμει στην ανάπτυξη γενικών και ειδικών δεξιοτήτων και για τα δύο μέρη. Ωστόσο, προκύπτουν και σημαντικά εμπόδια σε αυτή τη διαδικασία.

Τα εμπόδια αφορούν πρακτικές δυσκολίες, δηλαδή την πιθανότητα ο εκπαιδευόμενος να μην μπορεί να προσαρμοστεί στην εξ αποστάσεως διδασκαλία, τις τεχνικές δυσκολίες, όπως η κακή σύνδεση στο διαδίκτυο, καθώς και την δυσκολία οργάνωσης της ύλης. Σημαντικά εμπόδια στην διδασκαλία διακρίνονται, όμως, λόγω και της φύσης της ΕΑΕ. Η κοινή συμφωνία των ερευνητών το έργο των οποίων αναλύθηκε παραπάνω είναι πως, γενικά, οι εκπαιδευόμενοι δυσκολεύονται να προσαρμοστούν και, γενικά, προτιμούν την δια ζώσης διδασκαλία, όπως και το ότι οι διδακτικές πρακτικές δεν μπορούν να μεταφερθούν απευθείας από την φυσική τάξη στην ψηφιακή.

Αντίθετα, κρίνεται απαραίτητο ο εκπαιδευτικός να ανακαλύψει και να εφαρμόσει μεθόδους και τεχνικές για τη βελτίωση της διαδικασίας, να μην περιορίζεται στην ασύγχρονη διδασκαλία, και να χρησιμοποιεί διάφορα μέσα για να κατορθώσει να διατηρήσει την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση με τους μαθητές. Με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο αυξάνεται η επίδοση αυτών, αλλά βελτιώνεται και η ψυχολογία τους και μειώνεται ο αντίκτυπος της καραντίνας σε όλα τα μέλη της ομάδας.

Έτσι, επιγραμματικά, τα συμπεράσματα της έρευνας αφορούν τα κάτωθι:

1. Υπάρχουν διαθέσιμα μέσα τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν από την εκπαιδευτική κοινότητα για την επίτευξη των στόχων της ΕΑΕ στην Ελλάδα.

2. Υφίστανται εμπόδια που παρεμποδίζουν την προσαρμογή των συμβατικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην ΕΑΡ.
3. Οι διδακτικές πρακτικές δεν μεταφέρονται αυτούσιες από τη «φυσική» στην «ψηφιακή» τάξη και, άρα, απαιτείται εφαρμογή αλλαγών και εκπαίδευση των καθηγητών.
4. Η ΕΑΕ μπορεί να αξιοποιηθεί για την βελτίωση της ψυχολογίας του παιδιού και της εκπαιδευτικής διαδικασίας ευρύτερα.

Η συμβολή της παρούσας μελέτης στη διαθέσιμη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία όπως και στο πεδίο της εκπαίδευσης των ενηλίκων, αφορά το ότι πραγματεύεται ένα σύγχρονο ζήτημα το οποίο δεν έχει, μέχρι στιγμής, αναλυθεί επαρκώς. Επίσης, το κενό το οποίο αποσκοπεί να καλύψει η ανασκόπηση αυτή αφορά την έλλειψη ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας στον τομέα η οποία να εξειδικεύεται στη Δια Βίου Μάθηση και την περίπτωση των ενηλίκων.

Ωστόσο, όπως και κάθε έρευνα, έχει περιορισμούς. Οι κύριοι περιορισμοί οι οποίοι αναφέρονται είναι: (1) το γεγονός πως οι διαθέσιμες ακαδημαϊκές πηγές είναι περιορισμένες, συγκεκριμένα, η πλειονότητα των άρθρων αναφέρονται είτε στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση με έμφαση στους μαθητές, είτε σε παλαιότερες έρευνες που δεν αφορούν την περίοδο της πανδημίας, (2) η έρευνα έγινε με τη χρήση, κατά βάση, ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας η οποία αφορά παραδείγματα κρατών διεθνώς και, ως αποτέλεσμα, γίνονται περιορισμένες αναφορές στην Ελλάδα, και, (3), τα περισσότερα άρθρα αφορούν την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, και, συνεπώς, δεν καλύπτουν την επαγγελματική εκπαίδευση σε τόσο μεγάλο βαθμό. Από την άλλη, όμως, καλύπτουν τις ανάγκες της έρευνας αφού αναδεικνύουν τις διάφορες διαστάσεις που θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη οι εκπαιδευτικοί κατά το σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων και των σχεδίων διδασκαλίας τους.

Από τους παραπάνω περιορισμούς προκύπτουν, όμως, προτάσεις για μελλοντική έρευνα προκειμένου να καλυφθούν τα κενά τα οποία εντοπίστηκαν. Η πρώτη από τις προτάσεις που διατυπώνεται αφορά την υλοποίηση μίας συστηματικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης για την ΕΑΕ ανά ηλικιακή ομάδα (προσχολική ηλικία, παιδιά, έφηβοι, ενήλικες), για να συγκριθούν οι εφαρμογές, οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες για κάθε μία από αυτές τις ομάδες εκπαιδευόμενων. Η δεύτερη, αφορά την υλοποίηση μίας ποσοτικής έρευνας που να συμπεριλαμβάνει δείγμα από καθηγητές στον τομέα της ΔΒΜ με στόχο το να εξεταστούν οι απόψεις αυτών σε σχέση με τις στάσεις των ενηλίκων εκπαιδευόμενων τους πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την πανδημία. Η έρευνα αυτή, ωστόσο, θα ήταν εφικτό να υλοποιηθεί μόνο αφού παρέλθει το διάστημα της υγειονομικής κρίσης.

Αναφορές

Al-Balas, M., Al-Balas, H. I., Jaber, H. M., Obeidat, K., Al-Balas, H., Aborajoooh, E. A, Taher, R.A. & Al-Balas, B. (2020). Distance learning in clinical medical education amid COVID-19 pandemic in Jordan: current situation, challenges, and perspectives. *BMC medical education*, 20(1), 1-7.

Alexander, N., Gibbons, K., Marshall, S., Rodriguez, M., Sweitzer, J., & Varma, K. (2020). Implementing Principles of Reimagine Minnesota in a Period of Remote Teaching and Learning: Education Equity in the Age of COVID-19, (Διαθέσιμο: <https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/212407/Reimagine-COVID19-Response.pdf?sequence=1>, προσπελάστηκε στις 4/3/2021).

Brown, R. E. (2001). The process of community-building in distance learning classes. *Journal of asynchronous learning networks*, 5(2), 18-35.

Feltsan, I. (2020). Getting Adults Into Foreign Language Study Culture During 2020 Covid-19 Quarantine. *InterConf*, (Διαθέσιμο στο: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/download/3771/3700>, προσπελάστηκε 6/3/2021).

Ferraro, F. V., Ambra, F. I., Aruta, L., & Iavarone, M. L. (2020). Distance Learning in the COVID-19 Era: Perceptions in Southern Italy. *Education Sciences*, 10(12), 355.

Hodges, T. S., Kerch, C., & Fowler, M. (2020). Teacher Education in the Time of COVID-19: Creating Digital Networks as University-School-Family Partnerships. *Middle Grades Review*, 6(2), n2.

Karalis, T., & Raikou, N. (2020). Teaching at the times of COVID-19: Inferences and Implications for Higher Education Pedagogy. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 10(5), 479-493.

Mouchantaf, M. (2020). The COVID-19 Pandemic: Challenges Faced and Lessons Learned Regarding Distance Learning in Lebanese Higher Education Institutions. *Theory and Practice in Language Studies*, 10(10), 1259-1266.

Presti, M. V. L. (2020). Second Language Distance Learning: The Issue of Language Certification in the Time of COVID-19. *European Journal of Education*, 3(2), 89-102.

Rad, F. A., Otaki, F., Baqain, Z., Zary, N., & Al-Halabi, M. (2021). Rapid transition to distance learning due to COVID-19: Perceptions of postgraduate dental learners and instructors. *Plos one*, 16(2).

Ramberg, J. (2021). Global Education Monitoring Report 2021–Central and Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia–Inclusion and education: All means all, (Διαθέσιμο στο: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1528857/FULLTEXT01.pdf>, προσπελάστηκε 9/3/2021).

Robinson, B. (2008). Using ICT and distance education to increase access, equity and quality of rural teachers' professional development. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 9(1).

Unger, S., & Meiran, W. R. (2020). Student attitudes towards online education during the COVID-19 viral outbreak of 2020: Distance learning in a time of social distance. *International Journal of Technology in Education and Science (IJTES)*, 4(4), 256-266.

Valencia, D. N. (2020). Brief review on COVID-19: the 2020 pandemic caused by SARS-CoV-2. *Cureus*, 12(3), (Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7179986/>, πρόσπελάστηκε 1/3/2021).

Vilkonis, R., Bakanovienė, T., & Turskienė, S. (2013). Readiness of Adults to Learn Using E-learning, M-learning and T-learning Technologies. *Informatics in Education*, 12, 181-190.

Wlodkowski, R. J., & Ginsberg, M. B. (2017). *Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults*. John Wiley & Sons.

Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας (2021). *Νέος κορωνοϊός Covid-19, Οδηγίες*, (Διαθέσιμο στο: <https://eody.gov.gr/neos-koronaios-covid-19/>, πρόσπελάστηκε 1/3/2021).

Νόμος 3879/2010, Ανάπτυξη Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις, Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως 163, 21^η Σεπτεμβρίου 2010, (Διαθέσιμο: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/SERIAL/86898/98636/F317876135/2010-163.pdf>, πρόσπελάστηκε στις 2/3/2021).